

či ich fyzickú likvidáciu, pričom sa venuje tiež legislatívne sporným pojmom „vojnová korisť“, „evakuácia“ a pod.

Posledná časť monografie je analyticko-bilačnou štúdiou dopadov vojnových škôd na Slovensku. Východiskom je obsiahla klasifikácia pojmu „vojnové škody“, a to od škôd spôsobených nepriaznivým „partnerstvom“ s Nemeckom, cez škody spôsobené bojovými operáciami v rámci SNP a prechodom frontu až po škody napáchané vnútro-politickou situáciou (napr. arizáciou). Bilančná rovina spočíva v zhodnotení dopadov na jednotlivé hospodárske odvetvia. Autor však upozorňuje, že dosiaľ nie je dôsledne prebádaná oblasť sociálnych dopadov, ktorá v mnohých ohľadoch prekonáva financie či matériu.

Vo všeobecnosti možno povedať, že monografia *Vzostup a pád hospodárskeho vývoja Slovenska v rokoch 1942 – 1945* predstavuje spolu so zväzkom *Lesk a tiene...* hodnotný a prínosný vstup do problematiky hospodárskych a sociálnych dejín Slovenska v 20. storočí. Odkrýva mnohé tmavé miesta a relativizuje, či doslova vyvracia viacero „tradovaných“ mýtov a stereotypov príznačných pre skúmanú problematiku.

Mikuláš Jančura
(Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, Filozofická fakulta, Katedra histórie
Košice)

HRUBOŇ, Anton (ed.). *LUDÁCKA ČÍTANKA – SILA PROPAGANDY, PROPAGANDA SILY*. Bratislava: Premedia, 2019. ISBN 978-80-8159-761-9.
DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.4.12>

Autor recenzovaného diela Anton Hruboň, toho času vysokoškolský pedagóg pôsobiaci na Katedre európskych kultúrnych štúdií na Filozofickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, má na konte viac než 170 slovenských i zahraničných publikácií. Svoju výskumnú činnosť zameriava predovšetkým na slovenské, československé a stredoeurópske dejiny 20. storočia z politického, vojenského a kultúrneho hľadiska, historické i súčasné aspekty európskeho fašizmu. Venuje sa aj dejinám bezpečnostných zložiek na Slovensku, mýtom a kultom v historickej a kultúrnej identite súčasnej spoločnosti a v neposlednom rade i problematike interkultúrnych vzťahov a konfliktov medzi majoritou a minoritou so zameraním na etnické a náboženské aspekty.

Dielo *Ludácka čítanka – Sila propagandy, propaganda sily* bolo vydané v roku 2019 v rámci projektu *Hľadanie kultúrnych koreňov holokaustu na Slovensku: Vytváranie antisemitskej ideológie Hlinkovej slovenskej ľudovej strany (90. r. 19. st. – 20. r. 20. st.) z nadnárodnej perspektívy a jej zahraničné inšpirácie*.¹ Autor na 328 stranách predkladá čitateľovi súbor 31 rôznorodých dobových textov, od poetických ód na režim,

1 Preložené z anglického originálu *Quest for Cultural Roots of Holocaust in Slovakia: The Making-Of Hlinka Slovak People's Party's Anti-Semitic Ideology (1890s – 1920s) from Transnational Perspective and Its Foreign Inspirations*.

cez dobovú tlač, prejavy predstaviteľov ľudáckeho režimu, až po ideologické pamflety, doplnené o autorov komentár a korigujúce poznámky, ktorými sa autor snaží čitateľovi priblížiť identitu ľudáckeho režimu presadzovaného Hlinkovou slovenskou ľudovou stranou (HSLS) a mentálny svet jeho prisluhovačov. Autor dielo zostavil, uvedomujúc si nebezpečenstvo, ktoré môžu niektoré texty v nesprávnych rukách spôsobiť, podľa vzoru znovu publikovaného „diela“ A. Hitlera *Mein Kampf*, ktorý bol doplnený o korigujúce komentáre vedeckých autorít. Ako každé dielo i *Ľudácku čítanku* je potrebné vnímať v kontexte a kriticky, na čo hneď v úvode upozorňuje i samotný autor.

Texty sú rozdelené do ôsmich tematických kapitol, pričom samotným kapitolám predchádza stať venovaná stručnej analýze politického jazyka HSLS a jeho vývoja v čase. Práve táto analytická stať je z hľadiska obsahu diela najdôležitejšou časťou. Vlastný text autora v postate predstavuje úvod do ďalšieho textu a súčasne môže slúžiť aj ako syntéza nosných kapitol diela. Autor trefne identifikuje základné prvky ľudáckej rétoriky v politickej, ekonomickej, náboženskej, sociálnej, kultúrnej i rasovej oblasti, s pre ňu charakteristickým ostrým vymedzovaním sa voči liberalizmu, demokracii, socializmu a komunizmu, kapitalizmu, s jej rasovými predsudkami a stereotypmi, antisemitizmom, obalenej do pozlátka spasiteľského komplexu ľudákov. Identifikácia základných oporných bodov ľudáckeho jazyka je zasadená do ich historického (časového) kontextu, čo je nesmierne dôležitý moment z hľadiska aplikácie historických skúseností s ľudáctvom, nacizmom a fašizmom v súčasnosti.

Prvá kapitola s príznačným názvom *Vítania svetlých zajtrajškov* sa venuje počiatkovej eufórii sprevádzajúcej najprv vyhlásenie autonómie Slovenska v rámci Československa na jeseň 1938 a neskôr vznik samostatného Slovenského štátu na jar 1939. Romanticizmus a idealizácia boja za samostatnosť slovenského národa autor konfrontuje s eróziou demokracie, fašizáciou oficiálneho jazyka a v neposlednom rade i s faktickou previazanosťou „samostatného“ Slovenska s politikou tretej ríše, čo autor opisuje v sprievodnom texte k jednotlivým dobovým textom. Veľmi dôležitý moment nastáva, keď autor korigujúcou poznámkou vyvracia ľudákmi tak obľúbený mýtus o hroziacej „smrti národa“, ak by k vyhláseniu Slovenského štátu nedošlo; ide o i dnes veľmi obľúbený argument obhajcov Slovenského štátu. Autor však v ďalšom texte, kde sa tento argument opätovne vyskytol, opomenul pripojiť korigujúci komentár; mohol tak spraviť aspoň odkazovacou poznámkou v texte, ako to urobil na iných miestach.

Po tom čo národ i jeho predstavitelia porazili prvého nepriateľa (Čechov) a privítali svetlejší zajtrajšok, bolo nevyhnutné vybudovať základy ideologického smerovania, ktorým sa bude nový štát uberať. Autor do druhej kapitoly s názvom *Základy národnej ideológie* zaraďuje štyri texty tematicky sa venujúce prijatiu novej ústavy (ústavný zákon č. 185/1939 Sl. z.), postaveniu HSLS v novom štátnom poriadku a formujúcej sa ideologickej náplni ústavy a režimu. Aj v tomto prípade autor vhodne koriguje niektoré mýty a lživé argumenty, ktoré sa v dobových textoch vyskytli a ktoré sú i dnes rozšírené, napríklad odkazovanie na údajný prvý štátny útvar Slovákov (Veľká Morava) či trpiateľský mýtus slovenského národa.

Tretia kapitola nesie názov *Kult živých & (ne)mŕtvych*. Autor v nej zahrnul texty načrtávajúce spôsob, akým režim budoval, respektíve posilňoval kult osobnosti Jozefa Tisa, vykresleného ako pokojného, dobrosrdečného a pracovitého vodcu, Vojtecha

Tuku, národného martýra, odborníka a nedoceneného intelektuála a Andreja Hlinku, nespochybniteľného otca národa. Samotný autor sa vhodne v sprievodnom texte sám vyhýba vlastnému hodnoteniu menovaných osobností, vďaka čomu si kapitola zachováva ráz objektívnosti. Nebolo by však na škodu v rámci úvodu k jednotlivým textom poukázať na niektoré paradoxy v živote a diele týchto osobností, ako to autor robí pri V. Tukovi poukázaním na jeho odsúdenie za protištátnu činnosť v roku 1929.

Kapitola *Budovanie národno-socialistického Slovenska* čitateľovi približuje vnútrostranícky rozkol medzi umierneným a radikálnym krídlom HSLS, následné salzburské rokovania v roku 1940 a dôsledky výsledkov týchto rokovaní na režim a jeho ideologickú obsahovú náplň. Prostredníctvom textu kňaza V. Reisa-Javora autor čitateľovi ilustruje radikalizáciu ľudáckeho jazyka po salzburských rokovaníach a zmeny, ktoré bolo treba v štáte prijať, aby slovenský národ mohol žiť naozaj slobodne a šťastne a ďalej sa rozvíjať. Na texte Štefana Polakoviča a dokumente vydanom Hlavným veliteľstvom Hlinkovej gardy (HG) je čitateľovi naznačený konflikt medzi umierneným krídlom HSLS reprezentovaným J. Tisom a radikálnym krídlom, reprezentovaným V. Tukom a Alexandrom Machom. Pomyselnou čerešničkou na torte je uvedenie rozkazu Hlavného veliteľstva HG týkajúceho sa používania pozdravu „Na stráž“, ktorý autor v sprievodnom texte k rozkazu označuje za vernú kópiu nemeckého „hajlovania“. Význam uvedenia tohto textu vrátane autorovho vlastného komentára a korigujúcich poznámok (ktorými vyvracia flagrantné lži) spočíva aj v skutočnosti, že tento pozdrav je i dnes úplne bežný v krajne pravicových kruhoch. Možno jednoznačne konštatovať, že autor v tomto prípade vhodným výberom dobových textov a svojimi minimalistickými komentármi, respektíve poznámkami čitateľovi umožňuje pochopiť vývoj ľudáckych názorov a jazyka v historických súvislostiach.

Z hľadiska korekcie textu najproblematickejšou kapitolou je v poradí piata kapitola, ktorá nesie názov Rasistické Slovensko. Pri prvých troch dobových textoch vykresľujúcich slovenský národný antisemitizmus a rasizmus namierený proti slovenským Židom a Rómom, autor prakticky rezignoval na korigujúce poznámky; iba v sprievodnom texte k jednotlivým dokumentom uvádza stručný komentár, pričom však jednotlivé mýty a lživé argumenty, ktoré možno počuť i v dnešnej spoločnosti, ba dokonca aj v parlamente, nevyvracia ani inak nekoriguje. V záujme zachovania v úvode proklamovanej metódy zostavovania diela, t. j. že bude autor v čo najmenšej možnej miere zasahovať do pôvodných textov vlastnými poznámkami či komentármi, zachováva minimalizmus i v tejto kapitole. I keď toto autorovo rozhodnutie nie je najšťastnejšie, pri prvých dvoch textoch (propagandistický protižidovský pamflet z pera C. Pokorného a „reportáž“ informujúca obavami o životy svojich bývalých spoluobčanov zalarmovaných slovenskú spoločnosť o tom, ako „šťastne“ si Židia nažívajú v novej vlasti) v sprievodnom texte implicitne naznačuje, že celé tieto dobové texty sú lživé a zavádzajúce (v niektorých prípadoch ich autori doslova klamú) a čitateľ by k nim mal tak pristupovať. Pri dobovom texte R. Kubičku o Rómoch autor nielenže nezasahuje do textu korigujúcimi poznámkami, ale ani v sprievodnom texte sa k rasistickým a stereotypným balastom v ňom uvedeným nijako nevyjadruje. Práve pri tomto texte je, vzhľadom na jeho kontext a presah do súčasnosti, keď sú nepriateľmi č. 1 práve Rómovia a tzv. rómska otázka je často zneužívaná a nevhodne diskutovaná, problém korekcie textu najvypuklejší. Autor

uzatvára kapitolu listom istého P. Janovského z marca 1944 adresovanom J. Tisovi a A. Machovi, v ktorom prezidenta žiada, aby zastavil transporty Židov, keďže ich v „novej, šťastnej vlasti“, do ktorej boli vyvezení, vraždia. Neuvádza teda prvoplánovo notoricky známy list opisujúci skúsenosti A. Wetzlera a R. Vrbu (i keď naň v sprievodnom texte odkazuje), ale menej známym dobovým dokumentom vykresľuje, že ani slovenská spoločnosť nemala ilúzie o tom, čo sa so Židmi za hranicami deje, čo naznačuje aj to, že prezident v tom čase disponoval minimálne rovnakými informáciami.

Nasledujúca kapitola *Za „novú Európu“ až do trpkého konca* čitateľovi umožňuje nahliadnuť do sveta Ľudákov na sklonku vojny po vypuknutí SNP. Autor vykresľuje posledné predsmerované krčie režimu v podobe snáh o obrodzenie hnutia i štátu, avšak bez potrebnej miery sebareflexie. Kapitolu uzatvára rozhlasový príhovor J. Tisa z exilu, ktorý autor trefne identifikuje ako prológ k príbehu, ktorý následne šírila Ľudácka politická emigrácia.

Posledné dve kapitoly *Plač nad rozliatym mliekom* a *Mordor sa vracia* ilustrujú patetický boj Ľudáckej emigrácie o nápravu verejnej mienky o Slovenskom štáte a jeho prezidentovi a snahy o rehabilitáciu Ľudáckeho režimu na Slovensku po roku 1989. Autor týmito dvoma kapitolami čitateľovi naznačuje, akým smerom sa ďalej uberalo Ľudáctvo a súčasne upozorňuje na skutočnosť, že Ľudácke zmýšľanie a ideové zameranie Slovenského štátu zázračne nezmizlo po skončení vojny. Práve naopak, po roku 1989 sa nám tu znova rozmohol „takový nešvar“...

Celkovo treba dielo *Ľudácka čítanka* hodnotiť mimoriadne pozitívne. Autor čitateľom prístupným spôsobom umožnil nazrieť do Ľudáckeho mentálneho sveta a výberom jednotlivých textov dešifroval základné oporné body Slovenského štátu a jeho režimu, pričom chronologickým usporiadaním jednotlivých textov umožňuje čitateľovi uvedomiť si historické súvislosti, ktoré jednotlivé texty sprevádzali. I keď na niektorých miestach, ako je uvedené vyššie, mohol autor pristúpiť k extenzívnejšej korekcií textu poznámkami či komentármi, zachovávanie minimalizmu pri takomto štýle spracovania problematiky je vo všeobecnosti možné hodnotiť ako správnu metódu, vďaka ktorej príliš nezasahuje do autenticity dobových textov, nevyrušuje čitateľa a spoliehajúc sa na jeho vzdelanostnú úroveň a kritické myslenie ponecháva niektoré závery na neho. Výber jednotlivých textov, ako aj ich systematické začlenenie do tematických celkov pôsobí premyslene a ucelene, a tak autor podáva prístupným spôsobom informácie o tejto téme. Z hľadiska metodiky a v rámci zachovania objektivity by azda bolo dobré, ak by autor v úvode opísal, akým kľúčom došlo k výberu jednotlivých textov, keďže pri zvolenom štýle spracovania určitej problematiky môže práve týmto spôsobom dôjsť k jej skresleniu; v tomto prípade je však jednoznačné, že nech by si už autor vybral akékoľvek texty obsahovo súvisiace s jednotlivými kapitolami, odkaz by ostal nezmenený.

Dielo je hodnotné a prínosné a predstavuje akýsi odrazový mostík do ďalšieho štúdia problematiky Ľudáckeho režimu, Slovenského štátu, národnej ideológie a udalostí druhej svetovej vojny, tým, že čitateľovi dešifruje politický jazyk a mentálny svet Ľudákov. *Ľudácka čítanka* by mohla poslúžiť aj ako doplnkový študijný materiál na hodinách dejepisu ako aj v rámci vyššieho vzdelania. Význam diela však nespočíva len v jeho akademickej či výskumnej uplatniteľnosti; upozorňuje súčasnú spoločnosť na niektoré subjekty či osoby, ktoré dnes, 75 rokov po skončení vojny, používajú rovnaký slovník,

rovnaké frázy, rovnaké pozdravy, rovnakú rétoriku, rovnakých nepriateľov (ku ktorým pridáva ďalších) a vyznávajú rovnaké hodnotové smerovanie, aké vyznávali a využívali ľudia. Ich mentálny svet sa totiž nezmenil ani neposunul; len sa zaobalil do pozlátka, aby ich bežný človek nemohol tak ľahko odhaliť a aby, identickým spôsobom ako v roku 1938, mohli verejnosť zviešať na rovnakú cestu, akou sme sa uberali počas Slovenského štátu.

Terézia Švedová
(UK, Právnická fakulta, Bratislava)

BAUDOIN, Jacques. *NAISSANCE D'UNE DÉMOCRATIE: Hashim Thaçi et la route vers le Kosovo indépendant (1987–2008)*. Paris: Nouveau Monde éditions, 2018, 312 s. ISBN 9782369426899.

DOI: <https://doi.org/10.31577/histcaso.2020.68.4.13>

V uplynulém čtvrtstoletí vyšlo ve Francii několik publikací, které se zabývají nedávným vývojem Kosova.¹ Kvalitu většiny z nich limituje především skutečnost, že jejich autory nejsou odborníci na dějiny Balkánu, kteří se povětšinou neopírají o relevantní pramenovou základnu. Většina autorů navíc neovládá ani srštinu, ani albánštinu a nemá tedy přístup k dokumentům obou zneprátelených stran. Většina z knih má zjevnou jednostrannou tendenci. Část autorů glorifikuje srbský pohled na kosovskou otázku, další dávají nekriticky přednost albánské interpretaci tohoto problému.

Posledně řečené platí o knize *Zrození demokracie (Naissance d'une démocratie)* Jacquesa Baudouina, která je věnována dvaceti letům nejnovějších dějin Kosova (1987–2008), s akcentem na roli, kterou v tomto období hrál současný prezident částečně mezinárodně uznané republiky Hashim Thaçi.

Baudouin je vydavatel a spisovatel, autor románů o historii Číny, o jejíž vývoj se soustavně zajímal.² V letech 2007–2010 působil jako poradce ministra zahraničních věcí Francie Bernarda Kouchnera, následně (v letech 2011–2015) byl generálním ředitelem nakladatelství Národního výzkumného centra (Centre national de la recherche scientifique, CNRS), největší nevládní vědecké organizace ve Francii.

Baudouin tedy nikdy nebyl odborníkem na balkánský region, což je při čtení jeho knihy brzy patrné. Výklad tak především obsahuje veřejně dostupné a již dříve publikované informace. Jako zdroj, ze kterého získával informace o kosovské válce, autor

1 Mezi francouzskými pracemi věnovanými problematice Kosova je třeba především zmínit: GARDE, Paul. *Vie et mort de la Yougoslavie*. Paris: Fayard, 1994. ISBN 9782213605593; ALLAIN, Marie-Françoise – GARAPON, Antonine – MONGIN, Oliver. *Kosovo, un drame annoncé*. Paris: Michalon, 1997. ISBN 9782841861132; ROUX, Michel. *Le Kosovo. Dix clés pour comprendre*. Paris: La Découverte, 1999. ISBN 9782707131386; CLARINARD, Raymond – COLLETTE, Julien. *Kosovo, les batailles de l'information*. Paris; Montréal: l'Harmattan, 1999. ISBN 9782738487001; DE CHARETTE, Patrice. *Les oiseaux noirs du Kosovo: un juge à Pristina*. Paris: Michalon, 2002. ISBN 9782841861798; DUFOUR, Pierre. *Kosovo, on a marché sur la paix: essai*. Paris: Thélès; DL, 2007. ISBN 9782303000406.